

EDUARD MARTIN

VINNETOU VE VLAKU

Zaslechl jsem ve vlaku rozhovor
dvou okouzlených chlapců jeden z nich
toužil být Vinnetouem
a pošukával zázračnou uzdou touhy
pobízel tak hlasitě neviditelného mustanga
až se lidé kolem něj na sebe usmívali

Travnatý vesmír préríí horce sálal
i v dusném vlaku

Vlak zastavil a lidé vystupovali
plahočili se s taškami plnými převážených
a pečlivě zabalených smů
plahočili se zabláceným městem
do blátivých vztahů

I chlapec Vinnetou vyskočil z vlaku
nesmírná travnatá prerie
se rozprostřela městem
a v smogu dusajícím plíce
jsem ucítil
dech neviditelných mustangů

Navěky pádí
neviditelní mustangové
na našich cestách

A vzpomeneme-li na ně
něžně a plaše
nám nabízejí své hřbety

Ilustrace MARKÉTA KRÁLOVÁ

Tažní ptáci

Storky miliónů tažných ptáků každoročně koncem léta nebo na podzim přesidlují z Evropy do Afriky jako »automaty s vnitřním ročním kalendářem«. I převážná většina mladých ptáků nalezne a téměř neuvěřitelnou jistotou cestu z letních oblastí hnízdění do zimovišť — často na vzdálenost tisíců kilometrů. Západoněmečtí vědci z Ústavu pro fyziologii chování Maxe Plancka nyní prokázali,

že tento cestovní pud je zřejmě řízen ani ne tak podněty životního prostředí, jako spíše komplexními dědičnými informacemi. Tažní ptáci, jak zjistili badatelé v pečlivě kontrolovaných laboratorních pokusech, mají jakýsi vnitřní celoroční kalendář a vrozené letové plány — jsou jakoby naprogramováni na chování v prostoru i v čase, jež odpovídá jejich živočišnému druhu.

Více než deset let probíhají pokusy s penicemi a dalšími ptáky, jejichž některé druhy přezimují až na jihu Afriky a jsou tedy zvyklí »cestovat« na velké vzdálenosti.

Abys se nemohl náhle od svých rodičů a nemohl získat zkušenosti ve volném prostoru, byli ptáci již pár dní po vyklubání z vajíce odebráni z hnízda a plně odloštěni od vnějšího světa. Někteří až dále než deset roků — tak dlouho trvají pokusy — neznají roční doby ani proměny počasí, přebytek či nedostatek — pravděpodobně se jim sítí šedá tma se světlelem, mají stále stejnou teplotu a stále stejnou potravu.

Přesto takto od světa dostávají »odříznutí« ptáci v létě náhle začnou ve svém organismu hromadit tuk stejně jako jejich druhové v přírodě, kteří si tak »připravují zásoby na cestu«. Začnou pelichat a projevuje se u nich »cestovní horečka«. Jak přesně zaznamenali přístroje, spojené s bidýlky, začnou v noci neobyčejně aktivně poskakovat — v době, kdy se jejich druhové v přírodě vydávají na tah. Zvláště neklidní bývají v těch týdnech pozdního podzimu, kdy jejich druh obvykle zvládá nejnámahavější etapu, při níž ptáci v nepřetržitém šedesátihodinovém letu přelétají Středozemní moře a Saharu.

Vnitřní kalendář polusauřích zvířat však běží neobvykle rychle. Někdy spojený s obdobím tahu se znovu objevuje již po devíti či jedenácti měsících. Vědci soudí, že smysl pro časové období se u zvířat zjišťuje na svobodě přeměnou jednou ročně — asi v místě hnízdění — vyrovnané se změnou délky trvání dne a synchronizuje se s průběhem roků.

Již tisíceletě je známo, že specifické instinkty řídí tažné ptáky. Atssek teprve v posledních desetiletích byly přesněji prozkoumány nejprve cesty a potom i obdivuhodné orientační výkony při tahu ptáků. Toto každoroční putování na sever a zpět na jih není omezeno, jak řekl americký ornitolog Donald Griffin, možností ptáků, nýbrž pouze rozměry Země.

● Například nepatrní kolibříci, kteří musí každou sekundu padesátkrát zamávat křídly, překonají 800 km nad Mexickým zálivem — bez možnosti odpočinku.

● Evropské zpěvní ptáky, kteří v noci cestují asi 700 metrů a za dne asi 400 metrů nad zemí, vystupují v Alpách do výšek až přes pět kilometrů: někteří ptáci dosahují v Himálajích výšky téměř šesti a divoké husy dokonce devíti kilometrů.

● Jespáky bojovné a kukačky to na

zimou žene ze střední a severní Evropy až do jižní Afriky. A opravdovými rekordmanky na dlouhé trati jsou některé mořské ptáky, kteří hnízdí vysoko v Arktidě a přezimují v Antarktidě.

● Tažní ptáci najdou bezpečně svou cestu i přes neohledný oceán, kde nemají žádné »opěrné body«. Některé, kteří hnízdí na Aljašce, letí 4000 kilometrů přes Tichý oceán na Havajské ostrovy. A jak zjistili badatelé u kroužkovaných ptáků, mnozí se vrací i po jakové mezikontinentální cestě do svého hnízda.

Průměrně velký zpěvní pták spotřebuje při výkonu 50 kilometrů za hodinu jenom čtyři grama svých tukových zásob. Přílou ptáci, hejne s podivuhodným smyslem koordinují dobu a výšku letu tak, aby měla »pro nepřiznivější vítr v zádech«.

Mnohé druhy sledují různé znaky terénu, jako jsou pobřeží, stará říční údolí a horské hřebeny. Některé přitom volí komplikované trasy. Například čapí se vyhýbají Středozemnímu moři; ti, kteří hnízdí na západ od Labe, táhnou přes Gibraltar, jejich východní druhové naopak přes Bospor. Kanadští bramborníci, jejichž předkové žili ve Starém světě, netáhnou do jižní Ameriky, nýbrž přelétají severní Atlantik, aby se do-

stali do Afriky, stejně jako jejich dnešní evropská příbuzná.

Obdivuhodný orientační smysl, který je už dávno znám trepas a poštovních holubů, demonstroval britský odborník Geoffrey Matthews počátkem padesátých let u hourňáků: pták, který byl dopraven do Bostonu v USA, byl za dva a půl dne opět zpátky ve svém anglickém pobřežním revíru — o deset hodin dříve než letovou poštou odeslaný dopis o tom, že byl vypuštěn na svobodu.

Zdá se jisté, že — jak to formuloval Američan Stephen T. Emlen — ptáci nejdí »ve stejném smyslovém »vítě« jako lidé, že »slyší, vidí a vnímají zcela jinak než my«.

Dlouho se soudilo, že příběh tahu ptáků je v podstatě určen vnějšími činiteli. Ačkoli ještě nelze přesně odhadnout vliv těchto činitelů na průběh vrozených »programů«, jsou západoněmečtí ornitologové přesvědčeni o tom, že se jim podařilo prokázat, že výrazně tažní ptáci jsou »řízeni zevnitř«, že je lze právem označit jako létající, geneticky »naprogramované automaty«.

Mnohé otázky však nadále zůstávají otevřené. Proč třeba některé křivky patří k opeřeným »cikánům«, kteří se sotva kdy vrátí na své hnízdiště? Proč některé druhy odlétají a vrací se s přesností téměř na den (»kalendářní ptáci«), zatímco jiné se řídí podle počasí? A je také záhadou, proč mnoho druhů nikdy neodlétá na jih, i když v zimě trpí mrazem a nedostatkem potravy.

JOHANN WOLFGANG GOETHE

Než přistoupíme k věci
bude dobře, představíme-li si
polohu

přirozenou důstojnost
království českého.

Je to země, jejíž téměř čtver-
hranná

prostora,
kolkolem pohořími obklopená,
nerozvětzuje se nikam;
rozmanitá oblast říční, skoro
vesměs zavlažována vlastními
prameny,
pevnina uprostřed pevniny
mající v rozloze o málo méně
než tisíc čtverečních mil.

A
nyní
spatřujeme v jejím středu
prastaré,
veliké,
nápadné a podivně položené
hlavní město,
jež po nejnebezpečnějším stři-
dání Štěstěny

v několika staletích
trvá doposud,
z části rozbořeno,
zčásti znovuzbudováno,
zalidněno,
vylidněno,
zas a zas vzkvétá životem
a
v době novější
radostně se předměstími
šíří
ven
do dále

Přeložil Pavel Eisner

